

NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA

LỜI CHÚC TRONG THƯ CHÚC TẾT CỦA CHỦ TỊCH HỒ CHÍ MINH TỪ NĂM 1946 ĐẾN 1969 LÃ XUÂN THĂNG*

TÓM TẮT: Chúc Tết là một phong tục đẹp trong văn hóa truyền thống của người Việt Nam. Ở Việt Nam, Hồ Chí Minh là vị Chủ tịch nước đầu tiên gửi thư Chúc mừng Năm mới đến toàn thể quốc dân, đồng bào mỗi dịp Tết đến, xuân về. Trong bài viết này, chúng tôi tìm hiểu đặc điểm lời chúc trong các bức thư chúc Tết của Chủ tịch Hồ Chí Minh từ năm 1946 đến 1969 trên các phương diện: nội dung lời chúc, các chiến lược chúc được sử dụng.

TỪ KHÓA: Chủ tịch Hồ Chí Minh; lời chúc; chúc Tết; thư chúc Tết; đặc điểm.

NHẬN BÀI: 14/10/2020.

BIÊN TẬP-CHỈNH SỬA-DUYỆT ĐĂNG: 8/1/2021.

1. Mở đầu

Chúc tết là tục lệ đẹp, có truyền thống lâu đời của người Việt. Những lời chúc Tết gửi gắm những ước mơ, khát vọng, tình cảm của con người về một cuộc sống tốt đẹp hơn trong năm mới. Sinh thời, mỗi dịp Tết đến, Xuân về Chủ tịch Hồ Chí Minh thường gửi lời Chúc mừng Năm mới đến toàn thể quốc dân đồng bào. Như đã trở thành truyền thống, cho đến nay, sự kiện Chủ tịch nước đọc thư chúc Tết trên sóng truyền hình quốc gia vào giờ phút giao thừa thiêng liêng luôn là thời khắc được đông đảo người dân chờ đón. Trong bài viết này, chúng tôi tìm hiểu đặc điểm lời chúc trong các bức thư chúc Tết của Chủ tịch Hồ Chí Minh từ năm 1946 đến 1969 trên các phương diện: nội dung lời chúc, các chiến lược chúc được sử dụng.

2. Nội dung lời chúc mừng Năm mới của Chủ tịch Hồ Chí Minh

Trong thời gian từ năm 1946 đến năm 1969, nếu không kể những bài thơ chúc Tết, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã viết khoảng trên 30 văn bản chúc Tết gồm các loại: thư chúc Tết, lời chúc Năm mới, diễn văn Chúc mừng Năm mới, điện chúc Tết... được đăng trên các báo Cứu quốc, Sự thật, Nhân dân, v.v.

Tìm hiểu lời chúc của Bác qua các văn bản trên có thể thấy rất rõ phong cách Hồ Chí Minh: giản dị, gần gũi, vừa truyền thống, vừa hiện đại. Lời chúc của Bác rất “truyền thống”, đó là ước mong những điều may mắn, hạnh phúc, tốt lành, cuộc sống ấm no... sẽ đến với quốc dân đồng bào trong năm mới. Lời chúc của Bác cũng rất hiện đại, rất cách mạng, phản ánh khí thế đấu tranh cách mạng của dân tộc trong thời đại mới, đó là ước mong đồng bào đoàn kết, tiến bộ, ra sức thi đua hoàn thành nhiệm vụ, đánh thắng giặc xâm lược, xây dựng đất nước giàu mạnh... Không chỉ đơn thuần là những lời chúc đầu Năm mới, lời chúc của Bác giống như những lời hiệu triệu, kêu gọi, cổ vũ toàn Đảng, toàn quân, toàn dân ra sức thi đua thực hiện thắng lợi những nhiệm vụ cách mạng. Có thể nói, bối cảnh của xã hội Việt Nam sau Cách mạng tháng Tám 1945 với các cuộc đấu tranh cách mạng đã chi phối từ chủ đề đến nội dung lời chúc Tết của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

Hồ Chí Minh luôn dành sự quan tâm đến mọi tầng lớp nhân dân, từ các bậc chí sĩ cách mạng đến người lao động, từ các cụ phụ lão đến các cháu thiếu niên nhi đồng, từ đồng bào trong nước đến kiều bào ở nước ngoài. Với mỗi tầng lớp Bác lại dành cho những lời chúc mừng Năm mới khác nhau. Chẳng hạn:

a. Lời chúc dành cho thiếu niên nhi đồng:

Thiếu niên và nhi đồng là đối tượng luôn được Bác Hồ dành tình thương yêu đặc biệt. Trong các bức thư chúc tết của Bác, thiếu niên, nhi đồng là đối tượng thường xuyên được nhắc đến. Bác đã gửi riêng cho các cháu thiếu niên nhi đồng 3 bức thư chúc Tết vào các năm: 1946, 1949 và 1957. Với thể

* Trường Đại học Hải Phòng; Email: xuanthang2710@gmail.com

hệ măng non, những chủ nhân tương lai của đất nước, Bác luôn dành lời chúc mừng các cháu chăm ngoan, đoàn kết, học hành chăm chỉ, tiến bộ. Ví dụ:

- *Năm mới, Bác chúc các cháu vui vẻ, mạnh khỏe và tiến bộ nhiều hơn năm ngoái.* (Thư chúc Tết các cháu nhi đồng toàn quốc, Báo Cứu quốc, số 1156, năm 1946)

- *Nhân dịp Tết Đinh Dậu, Bác thân ái gửi lời chúc các cháu Năm mới vui vẻ, mạnh khỏe, đoàn kết, học tập tiến bộ...* (Điện chúc Tết sinh viên, học sinh và thiếu nhi đang học tập ở nước bạn, Báo Nhân dân, số 1061).

b. Lời chúc dành cho kiều bào ở nước ngoài:

Đối với kiều bào, những người con của Tổ quốc sống xa quê hương, Bác Hồ chúc họ cố gắng vượt mọi khó khăn, xây dựng cuộc sống ấm no, kêu gọi họ hướng về Tổ quốc, góp phần xây dựng quê hương. Chẳng hạn, năm 1946, Chủ tịch Hồ Chí Minh có "Thư chúc Tết Việt kiều ở Lào, Xiêm"; năm 1957 Bác gửi "Điện chúc Tết kiều bào nước ngoài":

- *Tôi thay mặt Chính phủ và đồng bào trong nước gửi lời chào thân ái cho toàn thể kiều bào, chúc các kiều bào gắng sức và thắng lợi.*

...*Tôi chúc đồng bào ở Xiêm một Năm mới đầy hạnh phúc và vượt được mọi khó khăn, góp phần một cách có hiệu quả vào việc giữ vững nền độc lập của Tổ quốc.*

(Thư chúc Tết Việt kiều ở Lào, Xiêm, năm 1946)

Có thể nói, chính sự quan tâm của Bác Hồ đối với kiều bào đã đặt cơ sở cho việc hình thành chủ trương, chính sách của Đảng và Nhà nước ta đối với kiều bào sau này.

c. Lời chúc dành cho bạn bè quốc tế:

Là một nhà ngoại giao kiệt xuất, với nhãn quan chính trị sắc sảo, Hồ Chí Minh coi ngoại giao cũng là một mặt trận đấu tranh. Cách mạng Việt Nam cần tranh thủ sự ủng hộ của các nước đồng minh, bạn bè quốc tế, nhân dân tiến bộ trên toàn thế giới. Trong các bức thư, điện chúc tết, Người luôn nhắc đến tình cảm tốt đẹp, sự ủng hộ to lớn và dành những lời chúc tốt đẹp cho nhân dân các nước thuộc phe xã hội chủ nghĩa như Liên Xô, Trung Quốc và nhân dân thế giới. Ví dụ:

- *Nhờ có anh em Trung Hoa mà miền Bắc nước ta tránh được họa binh đao, đồng bào ta được làm ăn yên ổn do đó mà có thể giúp đỡ đồng bào miền Nam... Vậy nên nhân dịp Tết này, tôi kính thay mặt toàn quốc đồng bào mà chào mừng toàn thể anh em Trung Hoa ở đây và ở Trung Quốc, năm mới muôn sự tốt lành.* (Thư Chúc mừng Năm mới Bính Tuất-1946)

- *Tôi thay mặt nhân dân và chính phủ ta chúc các lãnh tụ và nhân dân các nước bạn năm mới thắng lợi mới.* (Diễn văn Chúc mừng Năm mới 1955)

Đối với thực dân Pháp và đế quốc Mỹ, những kẻ thù trực tiếp của cách mạng Việt Nam, Bác vẫn dành cho Chính phủ, nhân dân đất nước này những lời chúc rất trang trọng, để tranh thủ tình cảm, sự ủng hộ của nhân dân tiến bộ nước bạn. Ví dụ:

Nhân dịp đầu Năm mới 1947, Người gửi thư chúc mừng Năm mới đến Chính phủ và Nhân dân Pháp:

"Nhân danh Chính phủ và quốc dân Việt Nam và riêng tôi, tôi chúc Chính phủ và quốc dân Pháp, một năm mới tốt đẹp".

Ngày 01-01-1966, báo Nhân dân đăng lời chúc đầu năm của Chủ tịch Hồ Chí Minh, trong đó Bác gửi lời chúc đến nhân dân Mỹ:

- *Nhân dịp Năm mới, tôi thay mặt đồng bào và chiến sĩ ta, gửi lời chúc mừng đến các nước xã hội chủ nghĩa anh em, các nước bạn và nhân dân toàn thế giới, kể cả nhân dân tiến bộ Mỹ đã nhiệt liệt ủng hộ cuộc đấu tranh chính nghĩa của nhân dân ta.*

d. Lời chúc dành cho các chiến sĩ:

Chủ tịch Hồ Chí Minh rất thấu hiểu sự gian khổ, hi sinh to lớn của các chiến sĩ, những người trực tiếp cầm súng trên trận tuyến chống quân thù, hi sinh xương máu cho nền độc lập dân tộc. Người từng viết:

“Trong mấy ngày Tết, đồng bào ở hậu phương ai cũng đoàn tụ sum vầy chung quanh những bình hoa, mâm bánh mà các chiến sĩ thì ăn gió, nằm mưa, lạnh lùng ở chốn sa trường” (Thư Chúc Tết mừng Năm mới Bình Tuất).

Vì thế, các chiến sĩ luôn nhận được tình cảm quan tâm đặc biệt của Bác mỗi dịp Tết đến xuân về. Bác đã trực tiếp gửi thư chúc tết cho chiến sĩ cả nước vào các năm 1947; 1951 và 1954. Trong thư, Bác gửi lời chúc mừng Năm mới, động viên, khích lệ các chiến sĩ giành nhiều thắng lợi:

- Nhân dịp Tết năm Ngọ, Bác thân ái gửi lời chúc các chú: Năm mới, cố gắng mới, thắng lợi mới. (Thư gửi các cán bộ và chiến sĩ nhân dịp Tết Nguyên đán năm Giáp Ngọ, 1954).

Không chỉ chúc Tết các chiến sĩ Bác còn gửi lời chúc đến các thương binh, bệnh binh và gia quyến của các liệt sĩ:

- Tôi riêng chúc gia quyến của các chiến sĩ thân yêu năm mới vui vẻ. (Thư Chúc mừng Năm mới Bình Tuất)

3. Một số chiến lược chúc trong các văn bản chúc Tết của Chủ tịch Hồ Chí Minh

3.1. Sử dụng các phát ngôn chúc có động từ ngữ vi

Sử dụng các phát ngôn chúc với động từ ngữ vi là chiến lược chúc mừng cơ bản được sử dụng phổ biến nhất trong cả những tình huống giao tiếp quy thức hoặc phi quy thức. Đây cũng là chiến lược được sử dụng nhiều nhất trong các bức thư chúc Tết của Chủ tịch Hồ Chí Minh.

Mô hình của phát ngôn chúc dạng như sau: $SP1 + ĐTNV + SP2 + P$ (1)

Trong đó: SP1: người nói, người thực hiện hành vi chúc; SP2: người nghe, người tiếp nhận hành vi chúc; ĐTNV: động từ ngữ vi (*chúc/ chúc mừng/ mừng...*); P: nội dung lời chúc. Ví dụ:

- Tôi riêng chúc gia quyến của các chiến sĩ thân yêu năm mới vui vẻ. (Thư Chúc mừng Năm mới Bình Tuất)

- Tôi chúc kiều bào ta ở nước ngoài, năm mới cố gắng mới, tiến bộ mới. (Thư Chúc mừng Năm mới, ngày 1/1/1968)

Mô hình chúc (1) được mở rộng bằng: Các trạng ngữ: *Nhân dịp Tết dương lịch, nhân dịp Tết ta, nhân dịp Năm mới... sang Năm mới, Năm mới...*; Các cụm từ có vai trò là vị ngữ phụ: *thay mặt Chính phủ, thay mặt đồng bào, nhân danh Chính phủ và quốc dân Việt Nam...*; Các từ có tính chất tăng cường tính trang trọng cho lời chúc như: *xin, kính, trân trọng, thân ái, nhiệt liệt*. Dạng lời chúc này thường là lời chúc mở đầu văn bản. Ví dụ:

- Nhân dịp Tết dương lịch, tôi thay mặt Chính phủ chúc đồng bào, chiến sĩ, cán bộ và các cháu năm mới. (Thư Chúc mừng Năm mới, Xuân 1950)

- Đồng thời tôi xin thay mặt đồng bào gửi lời nhiệt liệt chúc mừng nhân dân các nước bạn. (Lời chúc Năm mới 1958)

- Nhân danh Chính phủ và quốc dân Việt Nam và riêng tôi, tôi chúc Chính phủ và quốc dân Pháp một năm mới tốt đẹp. (Thư gửi Chính phủ và nhân dân Pháp, ngày 01/01/1947)

Có thể sử dụng động từ “gửi” đứng trước động từ ngữ vi để tăng tính trang trọng cho lời chúc: *gửi lời chúc, gửi lời chúc mừng*. Ví dụ:

- Nhân dịp Tết nguyên đán năm Kỷ Sửu, tôi nhân danh Chính phủ, quân đội và đồng bào toàn quốc, gửi lời thân ái chúc các đồng bào năm mới. (Thư chúc Tết đồng bào trong vùng tạm bị địch chiếm, Ngày 2/2/1949)

- Đồng thời tôi xin thay mặt đồng bào gửi lời nhiệt liệt chúc mừng nhân dân các nước bạn. (Lời chúc Năm mới 1958)

Mô hình chúc (1) tinh lược thành phần SP1, có dạng: $ĐTNV + SP2 + P$. Ví dụ:

- Chúc toàn thể đồng bào và kiều bào, chúc toàn thể bộ đội, cán bộ và nhân viên, chúc các chiến sĩ thi đua, chúc các cụ phụ lão, các cháu thanh niên và nhi đồng, năm mới mạnh khỏe, vui vẻ, cố gắng và tiến bộ! (Diễn văn Chúc mừng Năm mới, ngày 01/01/1955)

- Chúc toàn thể đồng bào năm mới thu nhiều thắng lợi mới! (Lời Chúc mừng Năm mới, ngày 01/01/1956)

3.2. Sử dụng chiến lược “chào”

Chào là nghi thức đầu tiên khi gặp mặt, là hành vi mở đầu và kết thúc một cuộc giao tiếp. Chào là một trong những hành vi thuộc về nghi thức dương tính, gắn với phép lịch sự, hướng đến thiết lập mối quan hệ thân hữu giữa người nói và người nghe. Trong các văn bản chúc Tết, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã sử dụng 03 lần chiến lược này. Ví dụ:

- Tôi xin thay mặt chính phủ và đồng bào gửi tình nhiệt liệt và lời chào sốt sắng cho các chiến sĩ yêu quý của ta, đang gan góc tranh đấu ở các mặt trận, để giữ gìn nền tự do độc lập cho nước nhà.

- Tôi xin thay mặt toàn quốc gửi lời chào năm mới cho nhân dân Pháp, là bạn của nhân dân ta.

(Lời kêu gọi nhân dịp đầu năm mới - Ngày 01/01/1947)

- Vậy nên nhân dịp tết này, tôi kính thay mặt toàn quốc đồng bào mà chào mừng toàn thể anh em Trung Hoa ở đây và ở Trung Quốc, năm mới muôn sự tốt lành. (Thư Chúc mừng Năm mới Bình Tuất, ngày 05/02/1947)

3.3. Sử dụng chiến lược “hỏi thăm”

Trong những ngày đầu năm mới, người Việt có tục lệ tới nhà thăm hỏi, chúc tết nhau. Những lời thăm hỏi về tình hình sức khỏe, công việc, gia đình, những công việc, dự định trong năm mới... kiểu như: Năm nay bác ăn Tết có to không?; Năm vừa rồi sức khỏe anh tốt chứ?; Công việc năm nay có gì mới không?... cũng có thể được xem như những lời chúc dành cho nhau. Chủ tịch Hồ Chí Minh hỏi thăm các chiến sĩ cảm tử quân thủ đô:

- Các em ăn Tết thế nào? Vui vẻ lắm chứ? (Thư gửi các chiến sĩ cảm tử quân thủ đô, ngày 27/01/1947)

Thăm hỏi các thương bệnh binh, gia đình liệt sĩ và đồng bào miền Nam nhân dịp Năm mới:

- Nhân dịp Năm mới, tôi thay mặt Đảng và Chính phủ thân ái hỏi thăm anh em thương binh, bệnh binh và gia đình liệt sĩ. (Diễn văn Chúc mừng Năm mới, Ngày 1/1/1955)

- Nhân dịp Năm mới, tôi thân ái gửi lời thăm hỏi đồng bào ruột thịt miền Nam đang đứng cầm gươm cao ngọan cờ về vang giải phóng dân tộc và bảo vệ hòa bình. (Lời chúc Tết đồng bào cả nước, ngày 1/1/1962)

Chiến lược “thăm hỏi” tăng cường mối quan hệ thân hữu giữa người nói và người nghe, nó góp phần thu hẹp đáng kể khoảng cách quyền lực giữa các đối tượng giao tiếp. Đứng ở cương vị Chủ tịch nước, Chủ tịch Đảng chúc Tết nhân dân nhưng sự chân tình, giản dị, hòa đồng vẫn được thể hiện rất đúng phong cách vốn có của Hồ Chí Minh.

3.4. Sử dụng chiến lược “chúc” kết hợp với “khen ngợi” và “tặng quà”

Trong thực tế giao tiếp, chúc thường gắn với khen ngợi. Hành vi này thể hiện sự ghi nhận, chia sẻ của người nói đối với những thành tựu, kết quả mà người nghe đạt được. Marki-Tsilipako (2001) khẳng định: chúc là biểu hiện của niềm vui và sự khen ngợi của người nói khi có sự kiện thú vị xảy ra [dẫn theo 6]. Bác sử dụng chiến lược này vừa để chúc mừng cũng là vừa để động viên quốc dân, đồng bào:

Nhân dịp Tết ta, tôi thay mặt Chính phủ gửi lời thân ái chúc năm mới và khen ngợi đặc biệt các đơn vị chủ lực bộ đội địa phương, dân quân và chiến thắng ở Trung du, và toàn thể đồng bào Trung du đã hăng hái giúp đỡ bộ đội hàng triệu dân công, đã góp phần vào cuộc chiến thắng to ở Trung du”. (Thư chúc Năm mới, Báo Cứu quốc, ngày 07/02/1951)

Theo Elwood [7], “tặng quà” được coi là một trong số các chiến lược chúc. “Quà” của Chủ tịch Hồ Chí Minh thường rất đặc biệt, khi là những cái hôn âu yếm để thể hiện tình cảm với cháu thiếu nhi, khi lại là những bài thơ chúc Tết. Ví dụ:

“Đồng bào yêu quý,

Năm mới, tôi chúc đồng bào mạnh khỏe, cố gắng và sẵn sàng để đón tiếp ngày giải phóng về vang. Còn với các cháu thanh niên và nhi đồng, Bác không có quà Tết gì, chỉ gửi các cháu nhiều cái hôn âu yếm”. (Thư chúc Tết đồng bào trong vùng tạm bị địch chiếm, ngày 2/2/1949).

Người gửi thư khen ngợi đồng viên đồng bào, chiến sĩ cả nước nhân dịp năm mới. Ngày 01/01/1967, Chủ tịch Hồ Chí Minh gửi thư Chúc mừng Năm mới khen ngợi đồng bào chiến sĩ hai miền Nam Bắc đã đạt được:

“Đối với đồng bào và chiến sĩ cả nước ta quyết đánh quyết thắng, càng đánh càng thắng, Bác có bài ca chúc Năm mới như sau:

Xuân về xin có một bài ca

Gửi chúc đồng bào cả nước ta:

Chống Mỹ hai miền đều đánh giỏi,

Tin mừng thắng trận nở như hoa!” (Thư Chúc mừng Năm mới, ngày 1/1/1967)

4. Kết luận

Chủ tịch Hồ Chí Minh đã để lại cho dân tộc Việt Nam một di sản văn hóa có giá trị, gắn liền với tiến trình phát triển của cách mạng và đời sống tinh thần của dân tộc, trong đó, có lời chúc Tết (các văn bản chúc Tết). Tìm hiểu nội dung lời chúc và các chiến lược chúc Tết qua các văn bản chúc Tết từ 1946 đến 1969 của Bác chúng ta không chỉ thấy một nhân cách Hồ Chí Minh thanh cao mà giản dị, vĩ đại nhưng cũng rất thân thuộc, gần gũi mà còn thấy phong cách ngôn ngữ, những nguyên tắc giao tiếp, ứng xử kết tinh giá trị truyền thống dân tộc và tinh hoa văn hóa nhân loại của Người.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Tiếng Việt

1. Đỗ Hữu Châu (2003), *Đại cương ngôn ngữ học*, tập 2, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
2. Nguyễn Thiện Giáp (2009), *Dụng học Việt ngữ*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
3. Nguyễn Văn Khang (2004), *Ngôn ngữ học xã hội*, Nxb Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.
4. Hoàng Phê (chủ biên) (2000), *Từ điển tiếng Việt*, Nxb Đà Nẵng.
5. Khu di tích Hồ Chí Minh tại Phủ Chủ tịch (2008), *Bác Hồ Chúc mừng Năm mới*, Nxb Văn hóa Thông tin.

Tiếng Anh

6. Allami, H., & Nekouzadeh, M. (2011), "Congratulation and positive politeness strategies in iranian context". *Theory and Practice in Language Studies*, 1(11), 1607-1613.
7. Elwood, K. (2004). "Congratulatory": A cross-cultural analysis of responses to another's happy news. [Retrieved July 25, 2010, from <http://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/handle/2065/6097>].

The wishes in New Year greeting letters of President Ho Chi Minh (from 1946 to 1969)

Abstract: New Year Greeting is a beautiful custom in the traditional culture of Vietnam. In Vietnam, Ho Chi Minh was the first President to send New Year messages to the citizens when the new year came. In this article, the author analyzes the characteristics and the content of the wishes, and some writing strategies in President Ho Chi Minh's New Year greetings from 1946 to 1969.

Key words: President Ho Chi Minh; greetings; New Year greetings; New Year greeting letters; characteristics.